

OLYAN, MINT OTTHON

Jó lett volna egy részletkérdést világosabban látni. (Általában jó lett volna sok mindent világosabban látni Koltai Lajos képein, de erről később.) A részletkérdés: miért ment Amerikába a film főhőse, Novák András? Mi baja volt itthon? Nagyon is elképzelhető, hogy valami baja lett — sértett, megsértették, kibírhatatlan unalom kerítette hatalmába, elcsüggedt, kiábrándult, csalódott, vagy egyszerűen csak a kíváncsiság űzte el, ami ugyancsak baj. A gondos jellemkép nehezen nélkülözhetné ezt a motívumot. Mérszáros Márta, úgy hiszem, azért nem fordított nagyobb gondot rá, mert nem történetet akart elmesélni, hanem egy valószerűtlen helyzetet valószerűen ábrázolni. (Megtette.) Mégis-mégis: a kérdés ott él a nézőben, noha alapvető jelentősége nincs.

Meglehet, hogy tévedek, én eléggé kétségbeesett filmnek fogom fel az *Olyan, mint otthon*-t.

Nézzük csak. Egy fiatalember, kortársunk, mai magyar értelmiségi könyvet akar írni, ösztöndíjjal az Egyesült Államokba megy, s jóval a határidő lejártá után tér csak vissza: disszidensnek tekintik. Az sem tudható pontosan, hogy mennyi ideig időzött odakint, de nem is nagyon fontos. Eltöltött egy időt, s ezalatt annyira megismerte a kinti világot, hogy el tudja benne képzelni a további életét és a munkáját, majd összecsomagol és hazajön. Tulajdonképpen egy szerelmi érzés hozza haza, egy le nem zárt, be nem fejezett, el nem múlt szerelem, olyan, amely hosszú-hosszú évek múlva is folytatható az abbahagyott mozdulatnál, a félbehagyott gesztusnál, az elfelejtett mondatnál. Ezeket a szerelmeket nem szakítja meg a távolság, sem a házasság, sem semmiféle más akadály, ezeken a szerelmeken — mert sokszor az a végük — a válasz sem segít, együtt úsznak az élettel. Sérü-

Anna Karina és Jan Nowicki

Czinkóczy Zsuzsa és Jan Nowicki

lékenyek, de maradandók... András és Anna szerelme is ilyenféle, de most éppen válságban: a testek elfelejtették egymást. Kár, mondtam magamban, míg a pillanatnyi örömről való díztelen küzdelmüket néztem, hogy András nem rendelkezik nagyobb élettapasztalattal, ámde mégsem kár, hiszen akkor nem lenne film, fejeztem be a gondolatot, amelyet nem neveztem magamban sem újnak. András hazamegy a falujába, meglát egy kutyát, szeretné megszerezni magának, a kutya gazdája azonban nem hajlandó megválni tőle, mert neki nem játék az állat; a tíz-tizenegyéves kislány ellenségesen Andráshoz szegődik. Az ellenségességből később szeretet-szövetség válik. Erős falán, amikor meg akarja ostromolni, Anna szerelme is kicsorbul. A gyerek marad a győztes.

Vagyis nem a gyerek, hanem András kökemény boldogtalansága.

Amit Mészáros Márta Kcródy Ildikó irodalmi alapanyaga szerint megvalósított és továbbgondolt: egy valószerűtlen, irreális, képtelen helyzet. Gyönyörű irrealitás, hadd tegyem hozzá nyomban: nemes, tiszta, magasrendű. Hiszen ki nem tudja,

hogy a legtisztább öröm forrása a gyermek? A szeretetéhez nem tapad érdek, nincs undok cserebere, hogy ki jár jól, ki jár rosszul. Nincs számítás, és nem lehet csalódás sem; az ember minél jobban szeret, annál jobban jár.

Ha akarom, közhely. Ha akarom, az élet nagy igazsága.

S hogy miért mondom irreálisnak? Mert az — András esetében. Igaz, hihető, gyönyörű. Költői előadásban is gyönyörű; ami ritkaság. Csakhogy nem megoldás. Ezt Mészáros Márta is tudja — ezt a tudását azonban már nem rendezhette bele a filmbe, mert most nem arról van szó. „Illetékessége”, önmagára szabott illetékessége csak a hőse látható életszakaszának ábrázolásáig terjed.

Nem megoldás, mondom, mert a természet nem így rendelkezett. András harminc-harmincöt éves. A kisgyermek szeretetében valósággal lubickol. Megpihennek az érzelmei. Az átmenetileg elapadt szerelem helyét a szeretet foglalja el. A gyerekkel olyan, mint otthon. Ámde otthon nincs. Valahol a bizonytalan távolban van egy otthon képe — képlete —; de egyelőre, most, csak a gyerek van. Több mindennél. Ám a gye-

rek nő, András évei is nőnek, és a természet rendeletei nem évülnek el. Egymás iránti szeretetük örökre megmaradhat, de örökre mégsem lesz elég...

Férfisorsot ábrázolt most Mészáros Márta. Amennyire tudom, ilyen hangsúllyal és hangzással filmrendezői pályája során eddig még nem tette. Nem tudta, vagy nem is akarta megkerülni azt a „vulgárfilozófiai” felfogást, amelyet tövig koptatott századunk művészete — filmművészete is —, hogy a férfi és a nő viszonya: örök párharc, véres küzdelem? Nem firtatható, nem is érdemes firtatni. Távól áll tőle, hogy mindenáron az általánosság szintjére emelje — süllyessze? — a tárgyát. Egy emberi sorsot, egy férfisorsot beszél el. S közben, mint amikor női sorsokat ábrázolt, az *Ők kettenben*, a *Kilenc hónapban*, kétségbeesetten kutatja az emberi értékeket.

Igen, van ebben a filmben bizonyos kétségbeesettség, nem tudok mást mondani. Kétségbeesés azért, mert kapcsolatok vannak kihülőben; érdekek sodorják egymástól mind távolabbra az embereket — szerelmeiket is —, s mert nem lehetünk elégedettek önmagunkkal. Nem jól szeretünk. A kezükből valahogyan a disznók elé peregnek a gyöngyök. Pedig benne voltak, és valóban gyöngyök voltak.

Mészáros Márta elszántan keresi az elszóródott gyöngyöket. Ebből áll ez a filmje is. Mint egy vállalkozás: kibányászni az emberből az embert. Tudja, hogy benne van. Valahol a mélységeiben és magasságaiban. Ha nem áll is meg a mérőön zsinórja, akkor is megindítja a vállalkozást. Sziklára mászik utána, víz alá száll. Ha reménytelennek látszik is. Ha jobb volna feladni, akkor is.

Engem megindít a hite, a bizalma. Csodálnivaló az embernek arra való képessége, hogy megnehezítse az életet a földön — hallom ki ebből a filmből. Csodálni- és sajnálnivaló. Mészáros Márta keserűen gondolja ezeket a dolgokat, de nem kesereg. Nagy különbség. Olyan nagy, mint például a jókedv és a derű közötti különbség. Azért mondom ezt, mert a filmben nincs jókedv, egy csöppnyi jókedv sincs, de van — egyes jelenetben — derű. Vagy inkább: han-

gulati felderengés a rosszkedvben. Például András és a kislány vitái. Nem egyértékű érvek, de egyértékű esélyek — ez utóbbiak főként arra vonatkozólag, hogy melyikük válhatik könnyebben boldogtalanná. Ezeket a párbeszédeket Mészáros alaposan megterheli környezetbeli, tekintetbeli gondolatokkal, vagyis filmnyelven előadott gondolatokkal. Amelyek arról szólnak, hogy az András és a kis Zsuzsa közötti kapcsolat több mint elapadt érzelmek utáni vigasztalódás, inséges pillanatok utáni „tisztaság sóvárgás”. Mélységesen emberi tartalma és értelme van. (Különben: András megtarthatná a kutyát, a kislány nélkül, vagy vehetne magának macskát, diszhalat, papagájt. Futó bánatok elűzésére az is jó. De itt nem futó bánatról, hanem érzelmi szükségletéről van szó.)

A kezdetben nehezen bontakozik ki a történet, később annál vonzóbbá válik. A nehéz kibontakozásban szerepük van a sötét képeknek is. Amely sötétségeknek helyenként valóban funkciójuk van. Ámde — bocsánat az idevonszolt távoli gondolatért — eszembe jut a caesari mondás arról, hogy nem elég, ha egy nő tisztességes, annak is kell látszania. Vagyis, kissé önkényesen forgatván a szót, nem elég, ha egy kép művészi, látszania is kell. Ha sötét, nem látok semmit és így nem tudhatom, miért művészi. Valamennyit azért látni is kell. Ettől eltekintve: Koltai Lajos a film nagyobbik részében pompás társa a rendezőnek, a felvételei egyszerűek, dússak, tartalomteliek.

András szerepében Jan Nowicki a magabiztos fiatalembernek a néző szemé előtt kibontakozó tétovaságát hangsúlyozza. Nyers, férfias, lírai. Tehát sokféle. Sokféleképpen jó. Nem tudom, hogy egy gyerekseplőnél az érettségről beszélni nem képtelenség-e, de ha az is! Ennek a kislánynak, Czinkóczi Zsuzsának a színészi eszközök egyre jobban a tulajdonává válnak, bánik velük, váltakozó gyanútlanossággal és tudatossággal. Mindegyik rokonszenves. Anna Karina Anna szerepében szép, érzékeny játékkal szolgál a film javára. Ben-
cze Ferenc és Szabó Éva pillanatai emlékeztetesk.

TAMÁS ISTVÁN